

Otevřené vyučování na školách v ČR

Vladimír Václavík¹

Do textu příspěvku pana PhDr. Vladimíra Václavíka, Ph.D. „Otevřené vyučování na školách v ČR“ se v loňském sborníku, bohužel, vloudily na dvou místech chyby. Ty způsobily menší srozumitelnost textu. Zejména autorovi, ale i čtenářům, se omlouváme a díky ochotě a pochopení ostravských organizátorů konference ČAPV je příspěvek opakovaně otištěn v letošním sborníku ČAPV.

Petr Urbánek

Anotace

Otevřené vyučování nabízí didaktické inovace, které mohou přispět k nové kvalitě školní edukace. Většímu rozšíření brání setrávání na tradičních metodách, nedostatek pomůcek i nedostatek odborné literatury.

Významné německé nakladatelství Cornelsen Verlag vydalo v roce 1991 malý školní slovník. Jeho určení bylo pozoruhodné. Měl sloužit učitelkám a učitelům v nových spolkových zemích, aby se seznámili s pojmy, které byly v socialistické pedagogice nepoužívané, neznámé nebo které měly jiný význam. „Přeškolení“ učitelstva bylo po převratu důležité a je škoda, že podobný slovníček neměli k dispozici i naši učitelé.

Jednou z novinek ve výuce, jejichž rozšiřování umožnily až změny po roce 1989, bylo *otevřené vyučování*. Tento pojem (též open education, open classroom) vznikl již v 70. letech jako označení pro didaktické postupy odlišující se od tradičního modelu školní práce a navazující na reformní pedagogické koncepce. Pro otevřené vyučování nejsou obecně stanovena jednotná kritéria. Mimo jiné je však charakterizují tyto znaky:

- Opuštění tradičních frontálních metod výuky.
- Změněné uspořádání školní třídy — učebny.
- Žákům je poskytnut značný prostor k vlastní organizaci jejich učení.
- K organizaci výuky se používají týdenní plány a určitá doba denního programu je vymezena pro tzv. volnou (svobodnou) práci.
- Pracovní tempo se přizpůsobuje individuálním potřebám žáků.
- Podporuje se samostatnost, činnost a vnitřní diference.
- K dispozici je dostatek pomůcek, pro volnou práci to jsou především kartotéky úkolů a pracovní listy.
- Vyučovací proces přesahuje do dalších aktivit a do mimoškolního prostředí. Rozšiřuje se spolupráce s rodiči.

Je na místě otázka, do jaké míry se u nás po roce 1989 akceptovaly inovace vycházející ze změny paradigmatu vzdělávání (k nimž metody a organizační formy otevřeného vyučování nepochybně patří). Vyústěním transformačních projektů zpracovaných na počátku 90. let nebylo zřetelné a ministerstvem školství zaštitěné explicitní stanovení požadavků inovací metod a forem školní práce, aby školství ve zrychleném tempu prošlo cestu odpovídající vývoji ve vyspělých zemích od konce 60. let, kdy se například prvky otevřeného vyučování začaly více využívat. Spíš než hledání rychlé nápravy devastace způsobené socialistickou pedagogikou se u nás v té době akceptovala stávající úroveň a systém českého vzdělávání a školství. To nápadně připomíná snahy o tzv. českou cestu privatizace (které však neskončily příliš úspěšně).

¹Ústav pedagogiky a psychologie pro primární vzdělávání, Pedagogická fakulta, Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové

Každoroční zprávy české školní inspekce poukazují na to, že v našich školách jednoznačně převládají frontální způsoby výuky. Pokud dochází ke změnám v organizaci a metodách, děje se tak především na 1. stupni základní školy. To je srovnatelné s vývojem ve vyspělých zemích, kde otevřené vyučování také nalezlo zastánce a propagátory nejprve v oblasti primárního vzdělávání.

Posouzením rozšiřování prvků otevřeného vyučování v našich školách se zabýval projekt resortního výzkumu MŠMT ČR č. RS 98032 „Výzkum realizace otevřeného vyučování na školách v ČR“, který byl řešen na Ústavu pedagogiky a psychologie pro primární vzdělávání Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové. Jeho některé závěry lze shrnout ve třech oblastech.

1. Vytvoření podmínek pro otevřené vyučování ve třídě.

Jednotlivé školy si dnes volí některý ze základních vzdělávacích programů. Pro realizaci zvoleného programu v podmínkách školy, tedy pro vytvoření „školního kurikula“, je dána značná volnost. Metodický pokyn MŠMT platný od 1. 9. 1998 umožňuje, aby ředitel školy bez zvláštního projednání se zřizovatelem školy upravil organizaci vzdělávání za předpokladu, že při navrhované úpravě dodrží celkový rozsah vzdělávání stanovený příslušným schváleným učebním plánem a příslušnými vzdělávacími standardy. Odlišnou úpravou organizace vzdělávání se rozumí například nepravidelné rozvržení výuky, sdružování tříd, projektové vyučování, modulové uspořádání učiva apod. Tento pokyn umožňuje v dostatečném rozsahu aplikovat ve školách i prvky otevřeného vyučování. Využití těchto možností je však v jednotlivých školách rozdílné a propagátoři i realizátoři inovací se někde stále setkávají s řadou překážek. Základní problém spočívá v tom, že v prostředí tradičních způsobů výuky bývají prvky akceptující otevřené vyučování přijímány jen obtížně. Jsou chápány jako něco cizího a nebezpečného, jako něco, co nezapadá do představ o „správném“ způsobu vzdělávání. Tento názor zastávají spíše starší členové pedagogických sborů a je to i názor mnoha rodičů a prarodičů.

2. Materiály pro otevřené vyučování.

Důležitou podmínkou rozšíření otevřeného vyučování je dostatek vhodných pomůcek a materiálů pro volnou práci, která je základním charakteristickým znakem otevřeného vyučování. V zahraničí je k dispozici velký výběr materiálů, které jsou přímo označeny jako pomůcky pro otevřené vyučování, pro volnou práci, pro práci podle týdenního plánu. Učitelé, kteří se naučili pracovat novým způsobem, takové pomůcky vyžadují. Poptávka podněcuje nabídku a materiálů je dostatek. U nás si mnoho pomůcek vyrábějí učitelky samy. V rámci projektu „Otevřené vyučování“ podporovaného nadací Open Society Fund Praha v roce 1997/98 (do projektu bylo zapojeno 10 škol, 16 tříd a 322 žáků) vytvořily učitelky mnoho pomůcek (kartotéky úkolů, pracovní listy apod.), které jsou srovnatelné s pomůckami vyráběnými v Německu v počátcích rozvoje otevřeného vyučování.

3. Didaktické inovace a pedagogická literatura.

Nové podněty pro rozvoj vzdělávání a školství v České republice přinesou začleňování ČR do EU. I při zachování národní a kulturní identity bude v mnoha oblastech docházet k dalšímu sblížení s členskými zeměmi. Odlišnosti, které existují, jsou spíše v náš neprospěch. Jednu z příčin nedostatečného rozšíření metod otevřeného vyučování můžeme spatřovat v malé četnosti titulů odborné pedagogické literatury zabývající se touto problematikou. Díky Internetu lze dnes snadno nahlížet do katalogů různých knihoven a vyhledávat tituly podle názvů, různých deskriptorů apod. a provádět komparaci množství bibliografických údajů k určitým tématům. Jak vypadá srovnání fondů našich knihoven se zahraničními, jmenovitě s německými, pokud jde o problematiku otevřeného vyučování? U nás nalezneme ke klíčovému slovu „otevřené vyučování“ v jednotlivých univerzitních popřípadě fakultních knihovnách nanejvýš 5 odkazů. Výjimečně lze nalézt informaci o otevřeném vyučování přes klíčové slovo „volná práce“. Německé katalogy nabízejí výběr mnohoná-

sobně větší. Ke klíčovému slovu „Offener Unterricht (popřípadě Offenes Lernen)“ nabízí například Hochschulbibliothek v Karlsruhe 30 publikací, knihovna Zemského institutu pro školu a další vzdělávání v Soest (NRW) 57 publikací, univerzitní knihovna Ruhr-Universität Bochum 35 odkazů, Univerzitní knihovna v Oldenburgu 29 odkazů, v Osnabrücku 31 odkazů apod. Ojedinelý výběr 306 titulů (z nichž se však některé opakují ve více vydáních), nabízí katalog Bildungsverbund Bayern (<http://www.bib-bvb.de/>). Zcela samozřejmě lze pro hledání v této oblasti používat klíčová slova Freie Arbeit (Freiarbeit) nebo Wochenplan.

Pro pedagogické inovace poskytuje větší výběr literatury k určitým tématům (v daném případě k problematice otevřeného vyučování) mnohem lepší podmínky. To se týká zejména přípravy učitelů (pregraduální i postgraduální), která bude další vývoj v českém školství podstatně ovlivňovat.

Koncepční materiály MŠMT hovoří o potřebě nového pojetí vzdělávání pro 21. století. Otevřené vyučování nabízí metody a formy školní práce, s jejichž využitím lze četné úkoly řešit.

Literatura

- [1] Badegruber, B.: Otevřené učení ve 28 krocích. Portál, Praha 1994
- [2] Mähler, B., Schröder, S.: Kleines Schullexikon. Cornelsen Verlag, Frankfurt a. M. 1991
- [3] Václavík, V.: Otevřené vyučování na příkladu vzdělávacího programu pro 3. ročník ZŠ. Agentura Strom, Praha 1997